

nem szabad összekeverni a későbbi skótokkal. A skótok őse az az antrimi *Dál Riáta* kelta törzs volt, amelyik majd az 5. században Argyllban alapít királyságot, s tulajdonképpen a középkori Skót Királyság alapjait rakja majd ezzel le. A 4. század folyamán a *Dál Riáta* soha nem támatta Britannia provinciát, annál inkább a skót Alföldön eltrülfüggetlen brit királyságokat, mint Strathclyde, Rheged vagy Cumbria. A források által „*Scoti*”-nak nevezett tengeri rablók az ír kelták voltak. (E. J. BYRNE: A korai ír társadalom. I–IX. század. In T. W. Moody – F. X. Martin [szerk.]: *Írország története*. Budapest, 1999, Corvina, 26–28.)

Itt érdemes még megjegyezni, hogy a keltákon belül is megkülönböztetünk két fő ágat. A brit kelták voltak azok, akik a római hódítással szembeszálltak, s akik végül is saját nyelvük megtartása mellett oly mértékben romanizálódtak, hogy hódítóik vallását, életmódját, értékrendjét teljes mértékben magukévá tették. Ezek a brit kelták vívnak majd élet-halál harcot a rómaiak kivonulása után évszázadokon keresztül az új hódítókkal, az angolszászokkal. Ilyen brit kelta nyelv a ma is beszélt breton és wales-i, valamint a 19. században kihalt cornish. A gael kelták ősei valamikor időszámításunk előtt érkeztek az Ír-szigetre a Hispán-félszigetről. Pontos dátumot nem ismerünk, csak azt tudjuk, hogy Kr. e. 150-ben már a zöld szigeten voltak. Ezen keltáknak ugyancsak két beszélt nyelvük van, az ír és a skót gael, valamint ebbe a nyelvcsaládba tartozott még a mára már kihalt manx. (Pyles–Algeo: *The Origin and Developments of the English Language*. 1982. 76–77.)

³³ Ezt Gildas, Britannia romlásáról írott műve is alátámasztja. (GILDAS: *Britannia romlásáról*. Documenta Historica 32. Szeged, 1997. 22.)

³⁴ Dixon 50–51.

SÁNDOR CSILLA

A TEVÉL – Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája

2. rész

I. Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligájának megalakulása

A győztesek és a nyugati közvélemény meggyőzésére, a szomszédos népek által folytatott propaganda magyarellenes élének tompítására és a területi integritás védelmére Magyarországon számos szervezet, csoport alakult a háborút követően. A legjelentősebb szervezet 1918. december 4-én alakult meg, Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája, röviden TEVÉL néven.¹

A TEVÉL 1918. december 15-én este 8 órakor a IX. kerület Lónyai utca 4/c II. emeletén a református gimnázium könyvtártermében tartotta előkészítő közgyűlését, amelyen a következő tárgysorokban döntöttek: az ügyvezető bizottság felállítása, elnökség, a tisztikar megválasztása az eddigi működés fejleményei, javaslatok elfogadása, a Liga céljainak és eszközeinek pontos meghatározása. A közgyűlés az elnöki feladatok ellátására Lóczy Lajos dr. egyetemi tanárt kérte fel. Az elnök beszédében kifejtette, hogy a legfontosabb az ország gazdasági egységének megőrzése és ez nemcsak a magyarság, hanem a nemzetiségek érdeke is. „A Liga feladata sem más, mint az, hogy erről a tényről a szellemi propaganda útján a

nemzetiségeket és a külföld tudományos tényezőit is felvilágosítsa” – fogalmazott az elnök nyitóbeszédében.²

A tisztviselői választásokat követően főtitkárrá Szegedy Miklóst választották. A társelnöki posztokra Apáthy Istvánt, Andrássy Gyula grófot, Apponyi Albert grófot, Béldy Ákos grófot, az EMKE elnökét, Beöthy Zsoltot, a Kisfaludy Társaság elnökét, egyetemi tanárt, Berzeviczy Albertet, az MTA elnökét, Bíró Lajos külügyi államtitkárt, Csánky Dezsőt, a Magyar Történelmi Társaság elnökét, Bókay Árpádot és Chorin Ferencet, a GYOSZ. elnökeket választották meg.³

A Liga tagjainak sorában, a kitűzött célok megvalósítására felsorakozott a korabeli politikai, társadalmi és tudományos elit is, bár a szervezet megalakulását követően leszögezték, hogy: „...a Liga kizár minden politikát és valamennyi társadalmi réteg, osztály, faj, felekezet támogatását kéri.”⁴

2. A TEVÉL alapszabályzata

A TEVÉL az előkészítő közgyűlés keretében alapszabályzatot dolgozott ki a Liga céljairól, feladatáról, a működésről és a gazdálkodásról. A Liga önmagát társadalmi mozgalomként határozta meg, amelynek célja: „az 1914–18. évi világháborút megelőzőleg, Magyarországot alkotó politikai, gazdasági és kulturális zárt területnek épségéért és egységéért való állandó mozgalom ébrentartása.”⁵ A Liga feladatát, az ország integritásának megszüntetésére irányuló törekvésekkel szemben való védekezésben – társadalmi- és tudományos eszközökkel – jelölte meg.

A TEVÉL-nek a korábban együttélő népek felvilágosításán túl, az egymásra utaltság kihangsúlyozásával a nemzetközi közvéleményt is tájékoztatni kellett, az évezredes kulturális, politikai és gazdasági kapcsolatokról, annak fenntartásának szükségességéről, fejlesztéséről. Az alapszabályzat 5. §-a a rendelkezésre álló eszközök között az előadásokat, hírlapirodalmi, tudományos és szépirodalmi tevékenységet, valamint vidéki és külföldi szervek alapítását említette.

A Területvédők tagjai közé léphetett az elfogadott alapszabályzat alapján honpolgárságra való tekintet nélkül bárki, aki a meghirdetett célokat magáénak tekinti. A szervezet nyitott volt mind a nők, mind a férfiak, illetve a jogi személyek előtt is. A belépési nyilatkozat kitöltését követően a jelentkező, mint alapító, rendes, pártoló, kül- vagy csatlakozó tag került a regisztrációba. A tagokról az alapszabályzat 7. §-a rendelkezett: a tiszteleti tagot a jelöltek közül a választmány ajánlatára a közgyűlés választotta. Az alapító tagok közé tartozott az, aki tagsági díját legalább 1000 koronával egyszer s mindenkorra megváltotta. A rendes tagsági díj évi 100 korona. A pártoló tagok a pénztárba évente 20 koronát, míg a kültagok évente minimum 5 korona összeget voltak kötelesek befizetni. A csatlakozó tagoknak nem kellett fizetniük. A közgyűlésen a tiszteleti, alapító és a rendes tagok rendelkeztek csak szavazati joggal, továbbá választók és választhatók is voltak.

A választmány hatáskörébe tartozott a tagok kizárása, amelyet kizárási indítvány benyújtásával lehetett kezdeményezni. A kizáráshoz a szavazásra jogosultak titkosan leadott voksainak 2/3-os többségére volt szükség. Szintén a választmány döntött az alapító- és rendes tagok felvételéről, még a pártoló kül- és csatlakozó tagok egyszerű jelentkezéssel váltak a Liga tagjaivá. A TEVÉL szervezeti felépítése: a reprezentatív testület – az elnökség, sorai-

ban az elnökkel a társelnökökkel és az elnöktársakkal. A TEVÉL vezetője és képviselője: az ügyvezető elnök és az alelnökök voltak. A Liga által kibocsátott nyilatkozatok joghatályát az ügyvezető elnök, az egyik alelnök, vagy a főtitkár aláírása biztosította. A rendes közgyűlést évente legalább egyszer össze kellett hívnia az elnöknek az év első felében. A rendkívüli ülés összehívására a választmány kétharmadának vagy 150 szavazati joggal bíró tag aláírásának benyújtását követően kerülhetett sor.

A rendes közgyűlés hatáskörébe tartozott a szabályzat 11. §-a szerint a zárszámadások, a jövő évi munkaprogram, költségvetés megállapítása, az elnökség, a tiszteleti tagok és a választmányi tagok megválasztása.⁶

A TEVÉL ügyviteli szervezete: a választmány, amely 80, a közgyűlés által 5 évre választott rendes tagból állt, illetve a választmány által delegált tisztviselőkből állt, ezek az ügyvezető elnök, alelnökök, főtitkár, igazgató-pénztáros, ügyész, főjegyző és fogalmazó voltak. A választmányi tagok $\frac{1}{5}$ -öd része évenként kilépett, a kilépő tagok újraválaszthatók voltak. A be nem töltött és a megüresedett helyeket a soros rendes közgyűlésig a választmány saját hatáskörén belül betölthette. A választmány állapította meg a TEVÉL szerveinek működési szabályzatát, a pénzkezelés és a belső igazgatás módozatát. A záró 14. és 15. § rendelkezett a Liga vagyonáról, amely feloszthatatlan. A szervezet felbomlását követően a közgyűlés határozhatott a vagyon további felhasználásáról, amelyet sem a tagok, sem a jogutódok nem kaphattak meg. A közgyűlés zárásaként az eddig eltelt időszakot összegezték a résztvevők, a jelentések alapján a Liga 120 egyesületet, intézményt közel, 1 milliós tagsággal vett fel soraiba, a hivatalos megalakulást megelőző időszakot is beleszámítva.

A Területvédő Liga a tudományos és fölvilágosító munka hatékonyságának érdekében, – amely a külföldi és a hazai nem magyar nyelvű nemzetiségek közvéleményének igazságos befolyásolására vállalkozott – bizottságokat hozott létre. A szakbizottságok közül: a sajtó, pénzügyi, tudományos, történelmi, bányászati, kohászati, erdő- és fatermelési, ipari, vámpolitikai, közlekedési, építészeti testületek neve maradt fenn.⁷

3. A Liga támogatói és ellenfelei

A TEVÉL-nek a központi szerveken kívül szüksége volt a megszállt területeken létrehozandó őrhelyekre, amelyek a hozzájuk bizalmasan eljuttatott parancsokat teljesítették, biztosították a szervezet számára, hogy megbízható embereik propaganda tevékenységet végezhesenek.

A megalakuláskor elhangzott, hogy politikai és vallási hovatartozástól függetlenül és azon felülemelkedve kellett küzdenie mindenkinek az ország területi épségért. A csatlakozók listájából ennek megfelelően hiányzott Károlyi Mihály neve, felesége ugyanakkor tagja volt a szervezetnek csakúgy, mint számos szociáldemokrata képviselő. A kormány el akarta kerülni a politika befolyásának látszatát, mégis kísérletet tett, hogy irányítása alá vonja a TEVÉL-t. A Károlyi-kormányzat rövid uralma azonban nem tette lehetővé a vezetés megszerzését a Ligában.⁸ A Tanácsköztársaság, melynek idejéből nem maradtak fenn a szervezetre vonatkozó iratok, arra engedett következtetni, hogy titkosan működött tovább a TEVÉL, vagy egyáltalán nem folytatta/hatta a vörös uralom alatt tevékenységét. Kun Bélának 1919. augusztus 1-i Bécsbe menekülése után az ellenforradalmi fordulat a TEVÉL újra aktív korszakát nyitotta meg. A trianoni békeszerződés aláírását követően a Liga helyét

egyéb revizionista szerveződések vették át, amelyeket a kormányzat a Társadalmi Egyesületek Szervezete Központjának létrehozásával egyesített, és így a propaganda irányítása is a politikai vezetés kezébe került.⁹

A Ligának szüksége volt a háttérben a politikai vezetés támogatására, a kapcsolatot és az együttműködést jelzi, hogy rendszeresen tájékoztatta a TEVÉL, az ügynökeiktől hozzá beérkezett jelentésekről a miniszterelnökséget. Így értesülhetett a miniszterelnökség III. ügyosztálya arról, hogy a demarkációs vonal mentén nem magyar és zsidó személyek kommunista propagandát folytattak és egyes területeken ezt összekapcsolták magyarelles tevékenységgel is. A TEVÉL ezért arra kérte a hivatalt, hogy a térségbe helyezték át az agitáció szempontjából a leghatékonyabb eszközöket és személyeket.¹⁰

Több levél maradt fenn, amelyben a Liga támogatást kért. Így például a Magyar Királyi Államvasutak Igazgatóságától szabadjegyek átadását, vagy munkatársak szabadságolását, akik a TEVÉL tagjaiként küldetést teljesítettek. A Magyar Királyi Posta szintén tevékenyen bekapcsolódott a területvédelembe, csakúgy, mint a hadsereg, amely engedélyezte, hogy a Liga tagjai jobbra csak északára térjenek vissza a laktanyába és napközben a feladatukat teljesíthették. A Magyar Királyi Vezérkari Főnökség kölcsönös jelentések adásáról egyezett meg a Területvédő Ligával, a katolikus egyház pedig engedélyezte, hogy a megszállt területen működő papjai propaganda tevékenységet folytathattak a területi integritásért.¹¹

A Liga törekvéseinek nemcsak támogatói, hanem ellenzői is voltak. Erről a TEVÉL azon törekvése kapcsán maradtak fenn iratok, hogy a megszállt területeken lakó, de a demarkációs vonal magyar oldalán dolgozó munkásokat, így a tatabányai szénbányákban dolgozó lipitói bányamunkásokat vagy gróf Sennyei Béla becskedi és báró Sennyei Miklós karcsai birtokán alkalmazott barsi favágókat beszervezze a Liga képviselőinek sorába.¹² A Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium támogatta az elképzeléseket és kiadta a Magyarországon tartózkodó és az agrárszektorban állást vállalók listáját.¹³

A munkaadók oldaláról azonban nem volt egyértelmű a támogatás. Legtipikusabb érveket a támogatás megtagadását követően a Tatabányai Szénbányák Igazgatósága sorolta fel. A Ligának küldött 1920. december 29-i válaszlevelükben így írtak: „Szívünkön fekszik hazánk újjászületésének ügye, de a leghatározottabban ellenezzük az Önök tervét, azért mert a kísérletnek súlyos következményei lehetnek a válságos széntermelésre... Nem kellene más, mint a cseh-szlovák kormány értesüljön erről, a lipitói bányászok soha nem dolgozhatnak itteni bányákban... A veszedelem a munkások „alacsony” értelmiségi foka és a politikai műveltsége mellett fennáll.”¹⁴

A csatlakozók névsorában sem találhatók nagyobb számban gyári munkások. Ennek hátterében valószínűleg a kommunista propaganda állhatott, amely már megnyerte ekkorra saját céljainak a munkásság egy részét.

A TEVÉL szegedi fórumának, a *Tűz* című hetilapnak hasábjain is kibontakozott egy vita, amelynek elindítója Szalay úr volt, aki az újságnak írott levelében reakcióval és háborús uszítással vádolta meg a Ligát. A cikkből kiderült, hogy a vádló éjjelente titkos gyűléseket szervezett, ahol a következőket mondta: „Hogy rend legyen, le kell rombolni mindent, mindent el kell némítani, a burzsoákat, kegyetlenül, irgalmatlanul.”¹⁵

Korábban említettük azt a jelentést, amely arról szólt, hogy a demarkációs vonal mentén bizonyos személyek aktív kommunista propagandát folytattak, és ezzel szemben a magyar kormányzat támogatását kérte a Liga. A TEVÉL ezzel egy újabb feladatot vállalt fel: a gyorsan terjedő kommunista eszmékkel szembeni küzdelmet. Ez volt ugyanis egyik eleme a területi

integritás védelmének: a bolsevizmus megfékezéséhez nem szabad, hogy az országot feldarabolják és tálcán kínálják fel a nagy keleti szomszédnak.

A baloldali eszmék támogatói között arányaiban nagy számban fordultak elő a zsidó származásúak, így a velük szembeni fellépés kapcsán előfordult, hogy a területi épség megővésére szerveződők csoportját antiszemitanak bélyegezték. A Liga adataiból kiderült, hogy a zsidóság többsége inkább passzívan figyelte az eseményeket. A TEVÉL tagjai között főleg a nagytőkések érdekeit képviselők voltak jelen pl.: Chorin Ferenc. 1919. november 16-át – Horthy Budapestre történt bevonulását – követően több feljegyzés is arról tanúskodott, hogy a zsidóság hitetlennek tartotta azokat a személyeket, akik a Tanácsköztársaság résztvevői voltak és az új politikai vezetést támogatásukról biztosították.¹⁶ Az ügynökök közül a cseh-szlovák oldalról többekről feljegyezték zsidó származásukat, illetve a kereskedőkről, hogy csak a cseheket támogatták, de magyar származású emberek közül is többen tették le szinte a cseh megszállást követően azonnal a hűségüket, vagy álltak be a csehek mozgalmába, mint kémek. A zsidóság, a korábbi évtizedekben is, a társadalom azon részét képezte, amely a polgárság anyagi bázisát is adta a szellemi tőke mellett, gyáraik, műhelyeik helyhezkötté tették őket, ezért a megélhetésük és a biztonságuk garantálásáért nem szálltak szembe a megszállókkal.

1920. május 22-én a Liga *Üzenet*¹⁷ címmel adott ki egy röpiratot. A kiadvány a nyugati sajtóban megjelent hírekre reagált, amely szerint Budapesten például két sorba állították fel a templomból kivonuló zsidókat, férjet a feleségével, testvért testvérével szemben, s az egyik sor kezébe husángot adtak és addig üttették a vele szemben állót, míg az össze nem roskadt. A *Bécsi Magyar Újság* és az *Ember* című nyomtatvány tájékoztatta erről a nyugati közvéleményt. Hogy kik lehettek ezeknek a rágalmaknak a kiagyaloí? A szerző szerint a Károlyi-kormány által a börtönből kieresztett csőcselék, akiknek jó része zsidó származású volt, megragadta a hatalmat és mint népbiztos kifosztotta a parasztságot. A kommunista hatalomátvételt követő nyomor és a felgyülemelő népharag elől elmenekültek a népbiztosok Bécsbe, mivel a zsidóság sem fogadta be őket, tetteik miatt, soraikba. A záró: „A ki létét hozzánk köti, hátsó gondolat nélkül közénk illeszkedik, rajtunk uralkodni nem akar, az boldogulásának feltételeit köztünk és védelmünk alatt a jövőben is megtalálja.”¹⁸

4. A pénzügyi háttér

Az alapszabályzatban meghatározott tagdíjak beszédese volt a pénzügyi bevételek egyik forrása, további bevételi forrásokat jelentettek a TEVÉL által kiadott bélyeg, képeslapok árusításából származó összegek, valamint a nyereségykölsön jegyzéséből befolyt pénzek. Mindezek nem fedezték a propagandához szükséges anyagi feltételeket, ezért a háttérben hathatós állami támogatásra kell gyanakodni. Egy 1921. május 28-án kelt fogalmazvány szerint, amelyben Hegedűs Lóránt pénzügyminiszter utasította a Pénzügyintézeti Központ igazgatóságát, hogy propaganda- és kémszervezetek részére a Pénzügyminisztérium számlájára nagyobb összeget fizessen ki. Herczeg Ferencnek, a Zrínyi Szövetség elnökének tízmillió korona, és Perényi Zsigmondnak, a Thököly Szövetség vezetőjének ötmillió korona került a számlájára. A Rákóczi Szövetség szintén ötmillió koronát kapott. A minisztérium Thália név alatt létrehozott egy számlát, amelyre négy millió koronát helyeztek el, efelett az államtitkár rendelkezett.¹⁹

A Felvidéki Liga propaganda költségei iránymutatóak lehetnek a többi szervezet esetében

is. A következő tételekből épült fel 1920 áprilisában a kiadásaik: személyi kiadások, irodai szükségletek, propaganda kiadások, őrszem hálózat költségei. Ezek a következő egységekre bonthatók: személyi kiadásokban szerepeltek a tiszteletdíjak, a havidíjak és a havibérek. Az irodai költségek, a fűtés, világítás, telefon valamint az irodai felszerelés számláit jelentették. A propaganda kiadásokban a nyomtatványok előállítását és egyéb költségeit, a kiküldötték szervezeti és a Felvidéki Liga győri fiókjának irodai- és őrszemélyzeti kiadásait összegezték. A negyedik tétel az őrszem hálózat fenntartásának összegszerű meghatározását tartalmazta, konkrétan az őrszemek szervezeti költségeit és az ellátmány biztosítására fordított pénz mennyiségét.

A Felvidéki Liga propagandaköltségei 1920. április–augusztus hónapokban.²⁰

Kiadások	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Összesen
Személyi	2800	5600	4700	11240	8400	32740
Irodai	2633,9	3218,6	2858	2300,8	15697,3	167984,3
Propaganda	6682,7	20995,6	29422,3	112417,5	2733,4	172251,5
Őrszemhálózat	7710	20400	16197,4	34372,4	12500	91179,8
Havi összkiadás	19826,6	50214,2	53177,7	160330,7	180606,4	464155,6

A számsorokból jól ki lehet olvasni, hogy a békeszerződés aláírásáig a propagandaköltségek nőttek, a csúcson a szerződés aláírását követően érték el a kiadások. Ez összefügg a határok véglegesítésével, az elvesztett reményekkel, a wilsoni béke halálával. Az augusztusi a kiadások töredékét képezik az előző havinak, ez már előre jelezte a TEVÉL megszűntének közeledtét és azt, hogy más revizionista szervezetek jelentek meg és kezdték meg a küzdelmet a békediktátum felülvizsgálataért. A Területvédő Központ által kiadott propagandaanyagok számából számítást lehet végezni, a kiadott iratok előállítási költségeiről. Fennmaradt a Liga által a nyomtatási költségekre vonatkozó versenykiírás és a jelentkezők ajánlatai. A nyomdavállalatoktól 170 000 darab egy- és kétoldalas rőpirat elkészítésére kértek árajánlatot. Végül a megbízást Lengyel és dr. Móricz vállalkozása nyerte el, akik 18065 koronás összköltséggel vállalták a nyomtatást.²¹

Az 1919 és 1921 közötti időszakban a Felvidéki Liga felé kézbesített rőpiratok száma összesen 5419069 darab volt. A legolcsóbbnak számító egyoldalas rőpirat darabonkénti előállítási költsége 35 fillér volt. Ebből megállapítható, hogy a háromévi nyomdaköltség minimálisan 1896674,15 korona volt. Ha figyelembe vesszük a korszak inflációs mutatóit és azokat az adatokat, amely egy aranykorona, papírkoronában kifejezett vásárlóértékét fejezik ki (1919. augusztus 1-jén 1 aranykorona=8,98 papírkorona, 1920 decemberében a váltás 1 aranykorona=114 papírkorona)²² akkor a végösszeg megsokszorozódik. Ez csak a Felvidéki Liga propagandaanyagának előállítását jelentette, emellett még működött a Délvidéki Liga és egyéb más, a TEVÉL-hez csatlakozó szervezet, amelynek anyagi háttérét szintén a központ biztosította. Azt is figyelembe kell venni, hogy a kiadott anyagok nemcsak egyoldalasak voltak és a 35 filléres költségben a legrosszabb minőségű papír tartozott bele. A céloknak megfelelően, a megszólított félre való tekintettel, volt, hogy a legjobb, az ún. dísztvírat nyomópapírra került rá a szöveg. Ennek előállítási költsége 1,25 korona volt darabonként, tehát három és félszer annyiba került, mint a legrosszabb minőségű kiadvány. Ezekből az

adatokból, arra lehet következtetni, hogy a TEVÉL állami támogatásokat is felhasználhatott céljai megvalósítására.

4. A magyar hírszolgálat kiépítése

A magyar propaganda irányvonalát nagyban meghatározta az előtte járó nemzetiségek tevékenysége, illetve az, hogy az egyik célterület, Nagy-Magyarország jórésze megszállás alatt volt. A Felvidék a csehek, a Délvidék a szerbek, még az egész Tiszántúl román megszállás alatt volt. A megszállók természetesen keményen felléptek a propagandistákkal szemben, több bejegyzés maradt fenn a Felvidéki Liga iratanyagában, amely arról számolt be, hogy a TEVÉL emberei közül az éj leple alatt többeket elhurcoltak és soha nem tértek vissza lakhelyükre. Ilyen sorsa jutott Gazzuli Lajos pozsonyi révkapitány, akit a csehek elfogtak és internáltak. Fontos levelezések terjesztője volt, akit egy magyar, Varga Ibolyka adott fel a cseheknek.²³

A magyarok rendkívül összetett feladatra vállalkoztak, a megszállt területek magyar lakosságát kitarásra kellett buzdítani, a nem magyarokat arra, hogy ne forduljanak a magyarság ellen, még a nyugati közvéleményben a korábban vázolt, a csehek által bemutatott szörnnyeteg-képen kellett módosítani, finomítani. A tevékenység sikeréhez elengedhetetlen volt a magyar hírszolgálat kiépítése. Az információgyűjtéshez megbízható embereket kellett ajánlani. Számos feljegyzés tanúskodik arról, hogy az egész Felvidék be volt hálózva a magyar ügyet szolgáló emberekkel, akik környezetük megfigyelését követően jelentéseket tettek az őrhelyeknek, akik a központ felé továbbították azokat. Az iratanyagból kiderült, hogy kik az újonnan a Ligához csatlakozó megfigyelők, kik szervezhetőek be és kik a megbízhatatlanok. A nemzetiségek hasonló módszerekkel dolgozhattak, erre az időnként lebukó cseh-szlovák ügynökök utaltak. Ilyen lehetett Grünwald Igló gyógyszerész, aki a Liga jelentése alapján a csehek kémje volt. Rendszeresen utazott Prágába, sok pénze volt, pedig a gyógyszertár nem ment jól, állt a TEVÉL jelentésében.²⁴ Gyarmati is, aki a megszállás után Djarmati-ra változtatta a nevét, az 1920. október 21-i 224-es jelentés alapján a cseh hatóság zsidó származású titkosrendőre volt.²⁵ Gyurárkó András pozsonyi lakos, szintén cseh kém, talán a legveszélyesebbek egyike volt, akit megfigyeltek a TEVÉL emberei. Tevékenységi területe átnyúlt Magyarországra, Pesten több lakást tartott fenn, hol papként, hol mint francia tiszt jelent meg. Beférközött a szervezetbe és onnan a megszállt területeken működő, a TEVÉL kötelékébe tartozók névsorát szerezte meg és adta át a cseheknek. Néhány hónappal később újabb bejegyzés került a Gyurárkó-aktába: zsolnai születésű 1-2 gimnáziumi osztályt végzett, majd írnok volt. A háború alatt a magyar rendőrség megbízásából figyelte a szlovák pánszlávistákat. Korábbi tevékenysége magyar veszedelem, elsősorban a felvidéki magyarokra, ahol sok embert juttatott börtönbe.²⁶

A megfigyeltek listáján szereplők közül zömmel az első időszak jelentései alapján azokat találjuk, akik szellemi foglalkozásúak: tanárok, papok, lelkészek, köztisztviselők, ügyvédek, újságírók. A Liga tevékenységének kiszélesedésével már a nyomdatulajdonosok, az asztalosok, vendéglősök, molnárok, kereskedők is a szemmel tartottak névsorát gyarapították. A bejegyzések alapján kirajzolódott, hogy a megbízhatatlan kategóriába nagyszámban kerültek a szellemi tőkével rendelkezők, akik a cseh megszállást követően letették

a hűségüket az új hatalomnak. Ebben a körben találtunk bankigazgatót, polgármestereket, iskolaigazgatókat, tömegesen ügyvédeket, tanárokat, rendőrkapitányokat, gyógyszerészeket. A gyártulajdonosok is gyorsan a cseh hatalomhoz csatlakoztak, mellettük meg kell említeni azokat is, akik kisebb üzlettel, műhellyel rendelkeztek: vegytisztító, dohány- és téglagyár tulajdonos, asztalos, nyomdász stb. Tettük indítéka talán az volt, hogy a nem mozdítható tőkével rendelkező személyek, gyártulajdonosok, műhelytulajdonosok, hogy megélhetésüket és személyes biztonságukat garantálják, a csehek megszállását követően azonnal új hatalom szolgálatába szegődtek. A mozdítható, tehát a szellemi tőkével rendelkező, iskolázott erők egy része rögtön, mások azonban csak az ellenállásukat követő elbocsátásokat követő gazdasági ellehetetlenedés következtében kényszerültek rá a hűségükü letételére. Ilyenkor a hatalom látszólagos megbocsátását elnyerve a korábbi állásuknál alacsonyabb beosztásba kerültek vissza. A szellemi foglalkozásúak jelentős része a meghajlás helyett inkább a távozást választotta. Jelentős számban települtek át Magyarországra, vagy vágtak neki a nagyvilágnak és kerestek új hazát az USA-ban, Ausztráliában, Brazíliában stb.

Az egyházak szerepét vizsgálva kiderült, hogy a megszállt cseh területeken a premontrei rend kirtartott a magyar ügy mellett. Egyetlen áruló volt közöttük a bejelentésük alapján, Hegedűs Károly, aki a korábbi lelkes támogatását megvonta és megtagadta a további áldozatok vállalását a területi integritásért. Ez összefüggött azzal, hogy a csehek üldözték a rendet. Hegedűs nem vállalta ennek kockázatát és Murges néven kezdett új életet.

A katolikus- és a református egyház tekintetében nem ilyen tiszta a kép, hiszen találhatóak egyházi emberek a magyar törekvések mellett és az ellene állástfoglalók körében is. A magyarországi szervezetben a legelső és a legfőbb támogatók között található mind a katolikus, mind a református egyház is.

A zsidóság, mint az ötödik bevett vallás, rendkívüli passzivitást mutatott és nem foglalt állást. A jelentésekben azonban tömegesen vannak jelen azok a személyek, akik zsidókként vannak feltüntetve és a magyarok elszánt ellenségei. Persze találhatóak példák arra is, hogy az integráció támogatóinak soraiban zsidó személyeket találunk, például a nagyszombati izraelita iskola igazgatóját, Gerő Jakabot. Magyarországról egy nagy vihart kavart eseményt említhetünk, amely a szegedi főrabbi, Lőw Immanuel kijelentése kapcsán híresült el. A főrabbi két holland újságíró társaságában gyalázta a nemzetet. Részletesen esetelte a tevékenységét, amellyel igyekezett a hittestvéreit megóvni az esetleges magyarországi utazásaikon rájuk leselkedő veszélyektől, ezért arról tájékoztatta őket, hogy ne jöjjenek Budapestre, mert ott egyszerűen agyon fogják őket verni. A továbbiakban nyilatkozatát így folytatta: „Ennek az országnak nincs létjogosultsága. Magyar nemzet nem létezik, sőt a magyar faj is kiveszett már.”

A természetes földrajzi egységről Lőw Immanuel a következőket mondta: „Kérem uraim, ez egy nagy hazugság, ilyen nem létezik. Erről csak szónokolnak. Ezek csak frázisok. ...Apponyi is csak beszélni tud, három nyelven zsonglörködni, de amit mond az hazugság. Magyarország a kutyának való: szét kell darabolni!”²⁷

A kiobbant botrányt követően Sándor-Schlézinger Pál zsidó származású országgyűlési képviselő cáfolta a vádakat, és egy zsidóellenes hangulatkeltésnek nevezte azt. Az említett két holland újságíró azonban tudósítóként jelen volt az ülésen, így felkérték őket az állítások cáfolatára, vagy alátámasztására. Nypels és társa igazolták, hogy a leírtak elhangzottak a beszélgetésükkor. Hazaárulás címén Lőw ellen eljárást indítottak, az ügy későbbi fejleményeiről mindössze annyit közöltek a lapok, hogy a főrabbi talált védőügyvédet. Ezeknek az esemé-

nyeknek volt visszhangja a nyugati sajtóban is, sőt a hazai lapok is cikkeztek a történekről pro és kontra.

Az *Egyenlőség* című lap egyenesen pogromról számolt be. A szegedi Tűz című hetilap, amelyet 1918. december 14-én adtak ki először, cáfolta az Egyenlőség híreit és túlzónak tartotta azokat, sőt kijelentette, hogy az Egyenlőség szít pogromra. „Rajtuk kívül senki sem beszél, senki sem akar pogromot. Szánalmas hígvelejűséggel és hangos félelemmel dadog a pogromról.”²⁸ A Tűz ezzel a cikkel kivívta Schwarz Jenő haragját, aki megtagadta a lap további kiadását. A szerkesztőknek, Bibó Lajosnak, Juhász Gyulának, dr. Terescsényi Györgynek új kiadó után kellett néznie, majd rövidesen, a történekr után felajánlották lapjukat a Területvédő Ligának és 5000 koronás támogatást kaptak a kormánytól. A hírszolgálat embereinek a felsorolt teendőknél túl a világban meg kellett találnia azokat a fórumokat, amelyek készek voltak arra, hogy a magyarokról szóló írásokat, a magyar népet bemutató írásokat közöljék lapjaikban.

Korábban láthattuk ennek cseh-szlovák példáját, ahol Beneš irányításával Svájc, Hollandia, Olaszország, az USA, Anglia, Franciaország értesült a Monarchia és a csehszlovák nép életéről, az aktuális eseményekről az általuk felállított sajtóirodákon keresztül. A magyar propaganda számára azonban csak a német nyelvterület nyílt meg. A Liga tagjai által társadalmi munkában készített idegen nyelvű írásokat, híreket 42 lap jelentette meg, ezek a kiadó székhelye alapján többnyire berlini, müncheni, bécsi, lipcsei, hamburgi lapok voltak. Nem sikerült az ügy szempontjából legfontosabbnak tartott népeket megszólítani. Franciaországban csak a *La vieille France* című keresztény folyóirat és a *La voix nationale* vállalta a magyar hírek közlését. Angliában egyetlen fórum volt nyitott Drummond által, aki a keresztény témájú cikkeket fogadta szívesen lapjában. A hivatalos külképviseltek is felvállalták a magyar ügy nemzetközi képviselését. Bécs, Berlin, München, Köln, Hamburg, Bern, Zürich, Róma, Párizs, Hága, Koppenhága, Varsó, Belgrád és Prága városában voltak ekkor magyar képviseltek.²⁹

A külföldnek szánt anyagokban a nagy magyarok életrajzán kívül a közgazdaság állapotát, a ferdén beállított információk helyesbítését és az ellenfelek hamis propagandájának fogásait mutatták be. A külföldi tévedések helyreigazításával az MTA egy tagját, Chonka Győzőt bízta meg a TEVÉL.³⁰ Nehezebb helyzetben voltak a Liga demarkációs vonala mentén dolgozó tisztviselők. Széleskörű feladatokkal voltak megbízva, így az összeköttetés megteremtésével a megszállott terület és Magyarország között, a demarkációs vonalon túl történő események felderítésével és a közvetlen agitációval.

Működésük sikerének egyik záloga a környezettel való kiegyensúlyozott, baráti viszony, ennek feltétele a tót nyelv ismerete. A személyes érintkezésen keresztül kellett a tevékenységüket folytatni, kapcsolatot tartani az állomáshelyek hatóságaival, a csendőrséggel. Pontosan fel kellett térképezniük a csempészek útvonalait. A csempészekkel mindennapi kapcsolatra volt szükség, hiszen ők ismerték az átkelés módjait, hogyan lehetett egyezkedni a határőrséggel. A magyar szempontból megbízható egyéneket a Liga szolgálatába helyezték.

A TEVÉL kötelékébe tartozó képviselőknek a körzetükben lévő hatóságokat is, ha lehetséges volt, a magyar ügy szolgálatába kellett állítani. A beszervezett egyéneknek hetente közös tanácsot hívtak össze, hogy érezzék a kitűzött célok nagyságát és megbeszéljék a további teendőket. A tagok politikai magatartásában csak egyetlenegy célnak volt helye: a területi integritás megőrzésének. Az összeköttetés létesítésekor a piacra átjáró eladókat, a tejszállítókat, a fuvarosokat, a hivatalokba átjárókat, a hajósokat, vasutasokat, postaküldön-

cöket lehetett elsősorban számításba venni a propaganda anyagok szállításakor. Sőt, értékes információkat adtak a túlsó terület katonai erejére, a csapatösszevonásokra, őrségük nemzetiségére, azok beosztására, a parancsnokok személyére, a vonatok menetrendjére, a vasúti alkalmazottakra vonatkozóan. A Liga képviselőinek ezeket a személyeket kellett irányítani és az átadott adatokat ellenőrizni, a majd eljuttatni a központnak. Küldetésükből adódóan a községházán kitett hirdetményekről és az üléseken elhangzottakról is pontos ismeretekkel rendelkeztek.

A leghasznosabb tagoknak azok bizonyultak, akik a tisztviselői hivataluknál fogva a katonaságnál vagy a határőrségnél viseltek funkciót. A hadseregben a magyar és az ottani viszonyok hatásos összehasonlításával és annak ecsetelésével, hogy a magyaroknál, jobb a helyzet rá lehetett bízni néhány katonát arra, hogy kötelékét elhagyva a magyar ügy szolgálatába álljanak

A hivatalos beosztásban lévőkől származó adatok voltak a legértékesebbek és a legtartósabb hírforrások. Ilyenek az állomások alkalmazottai, illetve a határok védelmét ellátó személyek. Ebben a munkakörben ugyanis a gyanú árnyéka nélkül lehetett kikérdeztetni az illetőt, honnan jött, vannak-e ott csehek, mióta vannak ott, néhány a Liga által ismert és az utazóval megegyező helységben élő tisztviselőre rákérdezni, ott van-e még. A rekvirálások mértékéről, az oktatásról, „a helyi karhatalomról”, az adott terület lakóinak hangulatáról, viszonyáról a magyarokhoz, a jelenlegi politikai helyzetről mind-mind értékes ismereteket jelentettek a Ligának. A kérdések kapcsán propaganda tevékenységet fejthetett ki a tisztviselő. Ecsetelhette, hogy a tót nép ragaszkodik a függetlenségéhez és haladjon továbbra is együtt a magyarsággal. Felmérhette a személyes kapcsolatokon keresztül, hogy milyen hatása volt az adott területen a propagandának. A megszerzett adatokat 24 órán belül kellett írásban a TEVÉL-nek elküldeni. A jelentések kézbesítésére a naponként a demarkációs vonalon átjárókat használták fel. Kiemelt szerepe a vasút alkalmazásában lévő személyeknek volt, akik dupla borítékban szállították – leggyakrabban a mozdonyvezetőnél helyezték el – a jelentéseket a külső borítékon a célállomásuk címe volt feltüntetve. A megérkezést követően, a magyar területeken a Liga címére továbbították a küldeményeket.

A postai szolgálat nemcsak Magyarország irányába zajlott, hanem a megszállt területek felé is, ahová újságokat, röpiratokat csempészték be. A propagandaanyag jelentős része a postán keresztül jutott a demarkációs vonalon túlra, ahol a beépített emberek főként a városokban terjesztették azokat. A röpiratokat megyék és járások szerint csoportosították és adták át a területileg illetékes tagnak. A küldemények biztonsága érdekében célszerű volt azokra cseh-szlovák bélyegeket ragasztani. A bélyegek beszerzését a katonák és a határon mindennap átjárók intézték. A levelek illetékét 25 fillérben állapították meg a cseh-szlovákok, így ezeket a címletű bélyegeket nagy mennyiségben kellett a központnak eljuttatni, a szállítóknak fizettek ezért a tevékenységükért. A Liga központjával való kapcsolattartás a posta vagy küldönc, ezek akadályoztatása esetén pedig a már említett vasúti alkalmazottak igénybevételén keresztül történt.³¹

A szervezeti keretek kiépítését követően a TEVÉL központjában összefoglalták azokat az ismereteket, amelyek elengedhetetlenek a sikeres propagandához. A röpiratok, plakátok készítőinek irányelveket kellett adni ahhoz, hogy munkáik a lehető leghatásosabbak legyenek a nyugati közvélemény körében.

JEGYZETEK

- ¹ *Budapesti Hírlap*, XXXVIII. évf. 284. sz. 1918. december 4. 6.
- ² Uo. XXXVIII. évf. 293–294. sz. 7., 10.
- ³ *Budapesti Hírlap*, XXXVIII. évf. 294. sz. 1918. december 15. 7.
- ⁴ Uo. XXXVIII. évf. 294. sz. 8.
- ⁵ Hadtörténeti Levéltár (A továbbiakban: H. L.) Felvidéki Liga VI. 28. 2. doboz.
- ⁶ H.L. Felvidéki Liga.VI. 28. 2. doboz.
- ⁷ H.L. uo.
- ⁸ PALLÓS LAJOS: Nem!Nem!Soha! *Rubicon*, 1997/1. 26–27.(A továbbiakban: Rubicon 1997/1.)
- ⁹ Rubicon, 1997/1 30.
- ¹⁰ H. L. VI. 28. Felvidéki Liga 2. doboz. 1920. június 30-án kelt levél alapján.
- ¹¹ H. L. VI. 28. Felvidéki Liga 2. doboz.
- ¹² H. L. VI. 28. Felvidéki Liga. 2. doboz. A hírszolgálat jelentése 1920. december 29-én.
- ¹³ H. L. uo.
- ¹⁴ H. L. 2. doboz, válaszlévél a Ligának a Tatabányai Bányák Vezetőségétől 1920. december 29.
- ¹⁵ *Tűz*, III. évf. 6. szám 1919. február 13. 5.
- ¹⁶ NEMES DEZSŐ: *Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon. 1919–1921.* Budapest, 1953, Szikra, 33–37., 41–42, 58.
- ¹⁷ H. L. VI. 28. Felvidéki Liga 2.doboz.
- ¹⁸ H. L. VI. 28. Felvidéki Liga: Üzenet 1920. május 22.
- ¹⁹ *Országos Levéltár* Pm.res. 1923-102.(39/1921.)
- ²⁰ H. L. VI. 28. 3.doboz. Felvidéki Liga propagandaakciójának értékelése.
- ²¹ H. L. VI. 28. Felvidéki Liga 3. doboz.
- ²² Nemes: i m. 41–42.
- ²³ H. L. VI. 28. Felvidéki Liga 1. doboz. Magyar Hírszolgálat jelentése 20/IX./3.(A megfigyelések ABC rendben vannak rendezve a megfigyeltek vezetékneve alapján.)
- ²⁴ H. L. VI. 28. Felvidéki Liga 1. doboz. Magyar Hírszolgálat 20/okt.21/128.
- ²⁵ Uo. 20/okt.21./224-es jelentés.
- ²⁶ Uo. 20.H/13.
- ²⁷ *Új Lap*, XIX. évf. 100. sz. 1920. április 25. 3.
- ²⁸ *Tűz*. II. évf. 2. sz. 1919. január 11. 9.
- ²⁹ H. L. VI. 28. Felvidéki Liga 3. doboz.
- ³⁰ *Tűz*. II. évf. 8. sz 1919. március 1. 10.
- ³¹ H.L. VI. 28. Felvidéki Liga . 3.doboz. A demarkációs vonal mentén elhelyezett tisztviselők tevékenységéről...